

ד ת ש ב

פרשת במדבר, תשע"ט, מספר 1320

על הצבאיות שבמדבר

עומר מינקה

הגיוס הצבאי.² ד – ההקפדה על הוראות סדר הנדודים ואופן פריסת המחנה נראית כתדריך צבאי בצורתה הספרותית: השבטים הולכים בסדר קבוע, "איש על דגלו", באופן שאינו מתאים לאוכלוסייה אזרחית, המורכבת בוודאי גם מזקנים, טף, ובעלי מוגבלויות, אשר מקשים על שמירת אותו הסדר. התהלכה הצבאית, בניגוד למסע אזרחים, מחייבת שמירה על סדר הצועדים בשל השתייכות הצועדים ליחידות השונות: כוח חוד בראש, יחידות חיפוי בצדדים, כלי פריצה בעומק, רומי קשת בעורף, וכיו"ב.

מעניין שדווקא אווירה צבאית היא שנועדה להיות שורה ברקע תיאורי הנדודים של עם ישראל במדבר. אווירה צבאית כזו עשויה להקנות לקוראים תחושה של ביטחון, ואולי גם הדגשה של מאפיינים אחרים של צבאיות, כגון: צייתנות ודבקות במשימה. מאפיינים אלה של ההיבט הצבאי המשוקע בפתיחת הספר, מתבקשים מאליהם בהקשר של סיפור הנדודים במדבר אל עבר ארץ ישראל; המסע הארוך במקום בלתי מיושב, באין ביטחון תזונתי וללא ידיעת המסלול והאתגרים העתידיים, עלול להוציא את גיבור הסיפור – העם הנודד – משלוותו ולערער את ביטחונו, כפי שאכן אירע, כמתואר במקראות אחדים (שמ' טז:ג; במ' יא:א). דומה כי תהליך מקביל של ערעור תחושת הביטחון חל אף

ספר במדבר פותח בתיאור המארג החברתי שמרכיב את עם ישראל בנדודיו, ומרחיב בתיאור מפורט של הצורה הארכיטקטונית של מחנה ישראל, על שבטיו, בנדודיהם במדבר. קשה להתעלם מההיבט הצבאי שמלווה תיאורים אלה בפרקים א-ג, בנוסף לבחינות ספרותיות אחדות, ונמנה כאן כמה מהן: א – במפקד שנערך הושם דגש על גילאי הבגירים הנמנים: "מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וּמֵעֵלָה כָּל יֶצֵא צָבָא". זיהוי זה של גיל הפקודים חוזר לא פחות מארבע-עשרה פעמים בפרק א' לבדו, וקשה להימנע מהקונוטציה הצבאית שהוא מקנה לפרק כולו, שהרי לא היה נגרע דבר לו היה הכתוב מסתפק בציון הגיל, ללא ההקשר לעניין הכשירות הצבאית. ב – הפירוט של שמות הראשים של בתי האב המסורים על פי סדר השבטים, מתאים לפירוט שברשימות גיבורי צבא במקראות אחרים, כדוגמת זו שבשמ"ב כ"ג. כמו כן הרשימה מזכירה בצורתה את הדפוס הקבוע לרשימות מלכותיות של מצביאים בטקסטים מן המזרח הקדום.¹ ג – מניית הגברים שבכל שבט ושבט מדגימה את דרישתם האופיינית של מצביאים לאפשר שליטה וביקורת מרביות על מספר החיילים וזהותם, על ידי אכיפה נוקשה של חובת

* ד"ר עומר מינקה הוא חוקר מקרא, בוגר המחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר אילן.

¹ למשל בתעודות BM 12842 ו-BM 12858 מן העיר לרסה, בבל, המתוארכות למאה ה"ח לפנה"ס.

² נושא זה העסיק מצביאים בתרבויות שונות, ראו למשל: שמ"א י"א, וראו גם סעיף 26 בקובץ חוקי חמורבי.

מעליהם את סממני התרבות המצרית שנטבעה בהם במאות השנים ששהו שם. תהליך כזה התאפשר דווקא במדבר, שהרי זהו מקום גיאוגרפי שאינו נתון להשפעת תרבויות אחרות. זאת כמובן לצד הצורך האופרטיבי שבעיקוף הארוך, על מנת שלא להיפגש בכנענים יושבי פלשת, פן יחששו מהמלחמה ויבקשו לשוב מצרימה (ע"פ שמ' יג:ז). הצורך לצאת למדבר על מנת להתנתק מהתרבות המצרית, נוסח במישרין כבר בדו-שיח שבין משה לפרעה, כשהוצע בו לאפשר לעם להתרחק כדי מהלך שלשה ימים במדבר, ושם לבצע פולחן דתי המנותק מזה המצרי המקובל (שמ' ה:ג).

ערך מיוחד יש לקונוטציה הצבאית של תיאורי השבטים דווקא בהגיע תורו של מפקד שבט לוי, בפרקים ג-ה. את רשימות היחס של משפחות שבט לוי מלווה פירוט יחיד במינו של חלוקת תפקידים הקשורים בפולחן הדתי, וסידורם על פי מפתח של בתי אב בתוך השבט. פירוט זה משולב אף הוא בחזרות רבות של קביעת גיל בעלי התפקידים הנושאים במלאכת הפולחן, על פי גילאי הכשירות הצבאית דווקא (ד:ב, כג, לט, מו). כאן מתבהרת הקונוטציה הצבאית גם בירידה לפרטים של חלוקת התפקידים בין הקבוצות השונות של השבט, ופירוט מדוקדק של הוראות נשיאתם של כלי הפולחן. המעבר ממפקד השבטים והוראות המסע הכלליות, בפרקים א-ב, למפקד משפחות שבט לוי ופירוט תפקידיהם הפולחניים, בפרקים ג-ה, מאפשר להבין את התפקוד הפולחני שנדרש מהלויים כחלק אורגני של מבצע הנדודים הלאומי. שבט לוי מצטייר כיחידה אחת מני רבות במארג החברתי הלאומי, אך הודות להקשר הספרותי, הצבאי לכאורה, של המפקד הכללי, ניכר כי אותם לויים אינם אנשים בעלי פריבילגיות או מיוחסים יותר. תפקידם

על קוראי הסיפור, שכן בסביבה המדברית מתעצמת דאגתם של הקוראים לאותם עבדים שזה עתה ברחו מאדוניהם האלימים, באין להם מיומנויות הישרדות ומשאבים כנדרש. המדבר, בהקשרו זה, מסמל ארעיות, וההליכה בו מלווה בהכרח בחשש מפני הלא נודע. אפשר שמכאן נובע צורך ביישום של דרישות המאפיינות ברגיל את ההתנהלות של יחידה צבאית: אל מול החשש ניצב הביטחון; כנגד העראיות ניצבת הוודאיות, שמתעצבת באמצעות השמירה על הפקודות ועל הסדר. כאן מתגלה כוחה המיוחד של ההתאגדות הצבאית דווקא, ככזו שמאפשרת ערנות וריכוז רגשי, כפי שהיטיב לתארם נתן אלתרמן: "בלי מורך לב ובלי חשש מפני הזול". אכן מבחינה זו ובפרפרזה על לשונו של המשורר, ניתן לקבוע כי האווירה הצבאית שמשולבת בראשית ספר במדבר, מסייעת ליצירתו של "כישופה של רעות רוח בבניינה של ממלכה". כל כך, על ידי הדיפתם של ענייני השגרה, ויצירת מרחב מובחן אשר:

בו הָרְעוּת יְדֵי אָדָם בְּצַר בְּרֵאוֹהָ

לְהִיּוֹת שׂוֹמְרָה בֵּין אִישׁ וְאִישׁ

אֶת הַקְּשָׁרִים

בְּהֶשְׁרֵף גֶּשְׁרֵי שְׂכִירוֹת וּמִסְחָרִים.³

אכן, בתרבויות קדומות נודע המדבר כאזור דמדומים, שבו לא חלים הכללים והנורמות שבתרבות המוכרת. המדבר מזוהה עם סכנות כגון פגעי-טבע (השוו למשל, תה' קז:ד-ה), וכנופיות ליסטים, ולפיכך ההולך במדבר המסוכן ששב בשלום לעירו מצווה בברכת הודיה מיוחדת (בבלי ברכות נד ע"ב). נמצא כי נדודי עם ישראל המתהווה, דווקא במדבר, נועדו לאפשר לעם לעבור תהליך של זיקוק תרבותי, שבמסגרתו השילו

³ כך לשון הבית השלישי, שלא מופיע בגרסה המולחנת הנודעת מאת יאיר רוזנבלום.

בפרשתנו גופא, כאשר הכתוב מוצא לנכון להזכיר באריכות יחסית את חטאם של נדב ואביהו, אשר מתו לפני ה' בהקריבם אש זרה (ג:ד). לשון אחר, תוך כדי מתן הפקודה המפורטת בעניין חשיבות השמירה על כללי ההתנהגות בקודש, מזהיר הפוקד מפני העונש הצפוי למי שלא יקפיד לבצע את ההוראות המפורטות כלשונן, ואותן בלבד. אשר על כן, בזכות הקונוטציה הצבאית שבראש ספר במדבר, נמצאו תכונות הצייתנות והדקדקנות – המאפיינות ברגיל יחסים שבין חייל ומפקדו – נדרשות באופן מובהק גם מכוהני הדת בבואם אל הקודש.

הציבורי של בני לוי שונה מתפקידיהם של שאר בני ישראל, שכן הם נדרשים לבצע פקודות הקשורות למשכן, אך אל להם לראות עצמם נעלים יותר בשל דרישות אלו.

זאת ועוד, הקונוטציה הצבאית שמלווה את הפקודות הפולחניות, מצטרפת לאזהרות אחרות שנועדו לצמצם ולהגביל את ההתלהבות שעשויה להתלוות לפולחן הדתי. ההתנהגות הדתית הנדרשת מדודה, קבועה, ושקולה ממש כמבצע צבאי, ואינה אקסטטיבית או רגשנית, כפי שניתן היה לצפות. מהבחינה הזו, אפשר לראות במצוות נשיאת המשכן חלק ממגמה שניצנה בהגבלות הפולחן שבספר ויקרא. מגמה זו מפורשת

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף